

УДК 1(477)

DOI: 10.30840/2413-7065.2(87).2023.279841

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ: ВЧУВАННЯ В БУТТЯ

Валентин КРИСАЧЕНКО*orcid.org/0000-0002-4965-2750*

доктор філософських наук, професор,

завідувач відділу військово-патріотичного виховання НДІУ

Анотація. Дослідження присвячене аналізу соціально-психологічних реакцій суспільства в складних умовах захисту й утвердження цивілізаційної ідентичності та демократичного вибору України. Об'єктом дослідження є модерна українська політична нація, а предметом – чинники та механізми консолідації як креативні рушії позитивних трансформацій у державі та міжнародному співтоваристві. Мета визначається як досягнення позитивних трендів з реалізації моделі повноцінної європейської інтеграції України. Вчування в смисли національного буття є аксіоматичною підставою збереження української ідентичності в її різноманітних засадничих вимірах. Особлива увага звернена на феномени емпатії та афіліації: здатності співпереживати та співдіяти з іншими людьми задля захисту національних інтересів. Проаналізовано феномени стокгольмського та кримського синдромів у контексті національного спротиву України. Дається характеристика двох альтернативних психологічних типів поведінки: російського агресора та українського оборонця. Перший із них визначається домінуванням у поведінці установок на привласнення чогось/когось, руйнування, нищення його ідентичності, другий – орієнтований на творення, взаємодію, утвердження людської гідності і свободи. Звернено увагу на потребу єдності зусиль влади та громадянського суспільства в розбудові нової української політичної нації. Успішний національний спротив українців загарбнику істотним чином зумовлений їхнім національним характером, зокрема значенням архетипів свободи, співпереживання (емпатії) та гуртування (афіліації). Свобода – це природний стан для всіх українців, а боротьба за неї є підмурівком єднання усієї нації. Альтруїстичні мотивації особливо кристалізуються в кризових ситуаціях, у яких жорсткий детермінізм на виживання постає шаленим спільним спротивом ворогу.

Ключові слова: Україна; російсько-українська війна; стокгольмський синдром; кримський синдром; емпатія; афіліація; свобода.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF THE FORMATION OF THE NEW UKRAINIAN POLITICAL NATION: FEELING INTO BEING

Valentyn KRYSACHENKO*Doctor of Philosophical Sciences, professor,**Head of the Military and Patriotic Education Department of RIUS*

Annotation. The research deals with analysing society's social and psychological reactions under difficult conditions of protection and establishing the civilizational identity and democratic choice of Ukraine. The object of the research is the modern Ukrainian political nation, and the subject is the factors and mechanisms of consolidation as creative drivers of positive transformations in the state and the international community. The goal is defined as the realisation of positive trends in the implementation of the model of full-fledged European integration of Ukraine. Sensing the meaning of national existence

© Крисаченко В.

is an axiomatic basis for preserving the Ukrainian identity in its various fundamental dimensions. Special attention is paid to the phenomena of empathy and affiliation—the ability to empathise with and cooperate with other people for the protection of national interests. The phenomena of the Stockholm and Crimean syndromes in the context of the national resistance of Ukraine are analysed. Two alternative psychological types of behaviour are described: the russian aggressor and the Ukrainian defender. The first of them is determined by the dominance in the behaviour settings towards the appropriation of something or someone, destruction, and ruining of his identity; the second is oriented towards creation, interaction, affirmation of human dignity, and freedom. Attention was drawn to the need to unite the efforts of the authorities and civil society in building a new Ukrainian political nation. The successful national resistance of Ukrainians to the invader is significantly conditioned by their national character, in particular the importance of the archetypes of freedom, empathy (emanation), and grouping (affiliation). Freedom is a natural state for all Ukrainians, and the struggle for it is the foundation of the unity of the entire nation. Altruistic motivations are especially crystallised in crisis situations, in which rigid determinism for survival turns into fierce joint resistance to the enemy.

Key words: Ukraine; russian-Ukrainian war; Stockholm syndrome; Crimean syndrome; empathy; affiliation; freedom.

Сучасний світовий устрій знову опинився під загрозою, і головна причина цього – чергова злочинна спроба авторитарного російського режиму підкорити Україну. Та на заваді цій агресії поставили незламний спротив українського народу і консолідоване бажання вільного світу не допустити перемоги тоталітаризму. Зasadничим чинником ефективною відсічі повномасштабній російській агресії проти України виявився національний характер українського народу. Національний характер є результатом впливу чинників різноманітного ґатунку: природного, соціального, політичного, культурного, економічного та ін. Водночас існують центри ціннісного об'єднання всієї множини характерологічних рис українського народу, осердям яких є боротьба за свободу та незалежність. Важкі випробування загартували націю, дали потужний імпульс владним структурам з визначенням пріоритетів своєї діяльності, відкрили нові євроінтеграційні перспективи для подальшого цивілізаційного поступу України. Означене потребує пильної уваги до

суті самих екзистенційних зрушень у суспільстві, тих соціально-політичних підстав, котрі визначають можливість і необхідність перемоги добра над злом.

У складних умовах утвердження цивілізаційної ідентичності та демократичного вибору України **об'єктом** дослідження є модерна українська політична нація, а **предметом** – соціально-психологічні дискурси та механізми консолідації як креативні рушії позитивних трансформацій у державі та міжнародному співтоваристві. Дослідження своєю **метою** має досягнення позитивних соціально-психологічних трендів з реалізації моделі досягнення повноцінної європейської інтеграції України.

Визначальними **методологічними інструментами** пошуку є політичний аналіз, історичний та системний підходи, а також ціннісна верифікація здійснюваних консолідаційних і євроінтеграційних зрушень.

Отримані результати

Психологія суспільного буття віддавна знаходилась серед базових центрів

соціальної філософії. В античну добу ґрунтовні узагальнення залишили Платон, Арістотель, Теофраст, Ксенофонт, Прокл, Сенека, Марк Аврелій, Маврикій, Макробій, Плотін та ін. В новій європейській філософській думці до цієї теми звертались Н. Макіавеллі, Д. Бруно, Д. Дідро, І. Кант, Г. Спенсер, А. Шопенгауер та ін. Класики ліберальної течії А. Сміт, Дж. Бентам, Дж. Мілль у своїй моральній філософії акцентували увагу на добробуті громадян, взаємодопомозі та принципі корисності. В подальшому І. Берлін, Ф. Гаек, Р. Рорті та ін. наголошували на важливості самоідентифікації громадянина та його свободах як базисних підвалинах суспільної злагоди. Сучасні дослідники Дж. Кекес, А. Макінтайр, Дж. Роулз, М. Фріден, Ф. Фукуяма акцентували увагу на феномені справедливості як чесноті і чесності тощо.

Особливе місце серед соціально-психологічних категорій належить феномену **емпатії** як відчужанню і переживанню буття інших людей як свого власного, особливо в його кризових станах [4; 10]. Концептуальне осмислення поняття емпатії здійснили Т. Ліппс, Е. Тітченер, Р. Фішер, В. Дільтей, З. Фройд та ін. В подальшому головний акцент дослідників концентрувався навколо психологічних вимірів емпатії (В. Галезе, Д. Раппопорт, К. Юнг, Е. Фромм, Л. Фогассі, Д. Роджерс та ін.). Ґрунтовні узагальнення з екзистенції українського буття здійснили І. Бичко, С. Кримський, В. Нічик, М. Попович, О. Прицак, Л. Сохань, В. Сухомлинський, В. Табачковський, В. Шинкарук. Всебічні дослідження природи та механізму реалізації емпатії та афіліації виконали українські вчені І. Бекешкіна, В. Войтко, Є. Головаха, О. Донченко, А. Журавльова, В. Партико,

Л. Перетяцько, В. Романюк, А. Ручка, В. Хмелько та ін.

Арістотель свою **систему філософії** поділяв на три частини: *метафізичну* (теоретичну), призначену для пошуку знань, *практичну*, котра переймалася діяльнісним знанням, та *поетичну* – пошуки вміння творити. До практичної філософії мислитель відніс етику та політику, тобто «філософію про людське», зокрема про **правильні норми поведінки**. Саме етика при цьому постає вчужанням у буття, котра дає можливість людині досягти щастя (евдемонії), причому здійснити це можна лише добродійним шляхом. «Бо сказано, – зазначає філософ, – що щастя – це своєрідна діяльність душі, узгоджена з добродійністю. Що ж до інших благ, то одні з них дані як щось необхідне [для щастя], а інші за своєю природою є допоміжними і корисними знаряддями» [1, с. 39]. І головною протиположністю добродійності при цьому постає зло. Люди в такому стані стають звіроподібними, знаходяться в стані шалу, непоміркованості, непомірності, нерозсудливості, розбещеності і злісності. Носій зла через свою гарячковість і покvapливність «кидається мстити, почувши щось, але не почувши наказу [розуму]» [1, с. 297].

В українській духовності та суспільній практиці **вчужання в переживання** іншого є глибинною рисою всієї нації. Вже великий князь Володимир Мономах, наставляючи власних дітей у своєму «Поученні», звертав увагу не лише на державницьку думку, але й на людське/людяне ставлення до інших русичів. Осільки деякі з його заповітів: старих шануй як отця, а молодих – як братів; не дайте отрокам шкоди діяти ні своїм, ні чужим; недужого одвідайте, за мерцем

ідіте; і чоловіка не миніть, не привітавши, добре слово йому подайте та ін. [5]. В наказах очільника Русі виразно відчутні українські коди моральної поведінки людини, зокрема, такі, як доброзичливість, співчуття, єдність, рівність, справедливість, шанобливість, турбота тощо.

Але як подолати зло та утвердити істину у цьому світі? На це та споріднені питання намагався дати відповідь великий Григорій Сковорода, і вони напрочуд актуальні для теперішнього збуреного світового устрою. Зокрема, в своєму трактаті «Борня архістратига Михаїла з сатаною про це: чи легко бути добрим?» мислитель наголошує на двоїстості людської душі, «людського серця», за Сковородою, – ангельського і сатанинського. І стверджує: «Ці два серця в кожній людині діють вічну боротьбу» [17, с. 261]. Плотські грішні думки і є злом, а чисте серце просякнуте ангельськими намірами. І в своїй практичній філософії Сковорода закликає бути щасливими, і шлях до такого стану постає як невпинна боротьба ангельського, доброго, начала над злим, сатанинським. Люди самі творять пекло і рай, а позбавлення від першого залежить від звільнення від суєтних турбот та спокуси. Отже, спочатку необхідно створити рай у власному серці і з цим почуттям іти до інших людей, допомагаючи їм подолати ту ж саму дорогу до щастя.

Алегоричність сквородинівської філософії добре znana, як і те, що за біблійними образами приховується анатомія земного життя. Чи то йдеться про «сродну працю» як про побажання бути самим собою і займатися тією справою, на яку здатна саме ця людина. Або ж «жити щасливим життям» не означає безтурботності, а «бути задоволеним

тим, чим володієш» [17, с. 81]. А отже, на українську землю увірвались нечестивці, серце яких наповнене злом і люттю, увірвались, щоб заволодіти і людськими душами, і їхніми тілами. І зовсім не випадково архістратиг Михаїл є небесним покровителем землі нашої, бо він наділив її людність відчуттям сердечного спокою, сердечного раю. І саме тому в їхніх серцях знову запалало бажання здолати зло, і це бажання підняло українців і повело їх на смертельну боротьбу з ворогом. Аж до сконання цього зла у всьому світі.

Відомий сучасний український філософ Ігор Бичко звертав особливу увагу на слова Григорія Сковороди про те, що «лиш людина... має перевагу свободи і повну волю вибору, а тому й ціну і звіт за вживання цього права містить у собі». З цього твердження постає висновок про своєрідну «амбівалентність» української душі: з одного боку, утверджувалось «героїчне життя», з відвагою, мужністю і самопожертвою, з другого – практикувалось своєрідне «приховане буття», із смисловим епіцентром на інтровертність та розбудову власного мікросвіту [2, с. 69–70]. Подібна межовість не відкидала архетипу свободи, але значно утруднювала його реалізацію. І головною причиною цього завжди були спроби зовнішніх агентів впливу закласти в поведінку українців матрицю суворого детермінізму їхнього буття привнесеними і жорстко заданими нормами поведінки, нормами жорсткої покори.

Особливе місце емпатія займає в процесі **соціалізації людини**. Причому йдеться як про відтворення цінностей в онтогенезі в автентичному соціокультурному середовищі, так і адаптації до нової матриці поведінки у випадку

переселення, зміни соціального становища, міграції, насильницького утримання тощо. З. Фройд звертає увагу, зокрема, на імітаційні механізми адаптації людини, моделювання поведінки (як людей, так і тварин чи навіть неживих предметів). Подібним чином, тобто наслідуванням, здійснювалася **ідентифікація навколишнього світу**, його оцінка за критерієм важливе/неважливе для суб'єкта сприйняття.

У сучасному інформаційному суспільстві можливість/неможливість емпатії, тобто діяльнісного співпереживання, кардинальним чином залежить від наповнення смислами та значеннями самого комунікативного процесу. Особливо це стосується кризових ситуацій, котрі мають глибокий екзистенційний зміст не лише для учасників протистояння, але й контактних учасників процесу. Як зазначає Ю. Габермас, «конфлікти у сфері діяльності, які мають морально обговорюватись і консенсуально розв'язуватись, виникають із комунікативної повсякденної практики, вони постають перед розумом, що перевіряє максими, чи учасниками аргументативного процесу як **такі, що вже існують**, а не продукуються ними» (виділено Ю. Габермасом. – В. К.) [6, с. 334–335].

Такий моральний імператив орієнтує реципієнта реагувати не на ілюзорну реальність, створену і пропаговану ворогом, в якій українська сторона є уособленням всіх гріхів земних, а на реальний світ, у якому росія є злочинним агресором, а Україна – об'єктом її цинічних домагань. Сама ж російська ідентичність ще нікому і ніколи в нормальному людському світі не була зразком для наслідування. Як достеменно доведено фахівцями, «русській мір» – це

світ, призвичаєний до грабіжництва, існування коштом чужої праці, руйнуючи при цьому усталений, органічно вписаний у довілля господарський лад поневолених народів, їхні звичаї, культуру, ідентичність [3; 8; 9 та ін.]. **Ця матриця буття може бути поширеною в інші культури лише насильницькими засобами.**

А тому лише **об'єктивний дискурс, таким чином, стає запорукою вчування суб'єкта у справжнє буття, реальні людські взаємини, їхні втрати та здобутки.** Водночас суттєво унеможливується інструментальне оперування хибними смислами та контентами для досягнення суб'єктом впливу певного бажаного цілепокладання.

Семантичний дискурс

Головні вектори міжособистісного спілкування вкладаються в семантичне гніздо «**симпатія-апатія-антипатія-емпатія**», котрі своїм кореневим складником мають давньогрецьке **pathos** (страждання, переживання).

Симпатія (давньогр. *sympatheia* – співчуття) означає почуття приязні, доброзичливості, прихильності до кого-небудь. **Апатія** (нечутливість, байдужість) – відсторонення суб'єкта від активної життєвої позиції, втрата інтересу до чогось/когось, емоційна незворушність та безпристрасність. На противагу приязні та байдужості може виникати стан **антипатії** (огиди) – відвертої неприязні, відризи, емоційного несприйняття чого-небудь, кого-небудь. Втім у практичному житті всі означені категорії використовуються не лише в суб'єкт-суб'єктних, але і в суб'єкт-об'єктних відносинах. У цьому контексті ведуть мову, наприклад, про прихильність/неприязнь

до тієї чи іншої пам'ятки чи явища природи і про антипатію, огиду до буревіїв, штормів, війн чи епідемій.

У цьому ціннісному гнізді особливе місце займає **емпатія** – здатність уявити себе на місці іншої людини та співпереживати за суще разом із нею як за свої власні справи. Суб'єкт вчування в буття іншого здійснює активний пошук причин та обставин того, що відбулося чи відбувається, і намагається знайти оптимальне розв'язання виниклої проблеми. В культурі принцип емпатії поширений надзвичайно, починаючи від образотворчого мистецтва та літератури і закінчуючи театром та мас-шоу, в яких актори представляють глядачу різноманітні творчі образи та дії. Творення бажаних для підданих чи громадянського електорату образів майбуття та його вождів/лідерів міцно закріпилося в сучасній політиці, щоправда, з не завжди бажаним та верифікованим підсумком. У соціальному бутті, особливо в кризових його проявах, **емпатія стає мірилом людськості та людяності громадян**, критерієм їх здатності переживати чуже горе як своє власне, діяти при цьому на його подолання з максимальною самовіддачею та самопожертвою.

В основі розуміння емпатії знаходяться **реакції переживання та співпереживання**, котрі здійснюються в комунікативному просторі. У свою чергу емпатія викликається первісними почуттями невдоволення та незадоволення і, як наслідок, відповідно вдоволення та задоволення. В контексті людської творчості емпатія постає стимулом до формування нових образів сущого. Як метафізична реакція на суще емпатія постає як шлях самопізнання і водночас осягнення світу загалом. У подібному

вимірі вона індукує процес ідентифікації власного «Я» і його подальшого саморозвитку. Вельми важливим при цьому є своєрідне ототожнення себе самого з власним довкіллям, природним та соціальним, з чого, на рівні колективної пам'яті, і постає уявлення про свою ідентифікаційну належність до певної спільноти – територіальної, етнічної, професійної, соціальної, політичної тощо.

У класичному розумінні під емпатією мають на увазі здатність людей до співпереживання, бажання відчувати почуття та емоції інших як свої власні. Важливим при цьому є **внутрішнє бажання не лише співчувати, але й діяти**, принаймні на рівні внутрішнього переконання особистості щодо готовності залагодити проблеми іншого чи порадіти його успіхам та здобуткам. Слід, однак, зазначити, що зовсім не поодинокими є випадки прояву емпатії до тих чи інших суб'єктів у всіх їхніх іпостасях, включаючи аморальні чи неправочинні дії і вчинки. Хрестоматійним прикладом є жіноче «западання» в своїх почуттях до ув'язнених злочинців, включно з педофілами, гвалтівниками та вбивцями.

В умовах екзистенціального зламу повноцінного буття українського суспільства міжлюдські взаємини концентруються навколо таких смислових модусів: 1) причинення і 2) подолання. Перший модус, **причинення**, безперечно, детермінований агресивною політикою рф і розв'язаною нею злочинною війною проти України. Відомо, що номінативною умовою існування спільноти ординського (номадного) типу є пошук і захоплення чужого ресурсу. У випадку з московією на європейському векторі її інтересів завжди в центрі уваги була і залишається Україна. Відповідно

масова свідомість номадів має бути психологічно підготовленою для нападу на цей об'єкт інтересів. Різноманітними засобами в неї вживлюються почуття **ненависті, антипатії, зверхності та майорату** (права на володіння), з України твориться образ кривого ворога і водночас своєрідного ельдорадо, на якому можна добряче пожитися. Супутніми стимулами при цьому постають модуси **заздрощів та жадібності**.

Свого часу психоаналітик Мелані Кляйн у своїй знаковій праці «Задрість і подяка» (1951) зазначала, що задрість – це злісне почуття через те, що інша людина має щось і насолоджується чимось бажаним. Суб'єкт заздрощів спрямований на те, щоб заволодіти цим об'єктом, а якщо неможливо це зробити – зіпсувати або споганити його. Доповнювальним почуттям до заздрощів постає жадібність як відсутність будь-якої міри у незаконному привласненні суб'єктом чужої власності, яке аксіоматично перевищує необхідні потреби суб'єкта привласнення. Неодмінним доповненням у московитів до цієї сукупності негативних почуттів є: у самій їхній спільноті – покора і страх перед карою з боку володаря, стосовно «інших», тобто об'єктів корисливого інтересу, – можливість наживи і безкарності за будь-який злочин проти них.

Другий модус, **подолання негативного впливу**, навзаєм забезпечується консолідацією всього українського суспільства у боротьбі з ворогом, всебічній підтримці України союзними державами та міжнародною спільнотою. Попри добре відомі злочини кремля проти українського народу в попередні століття та десятиліття в масовій свідомості українців, затуманеній пропагандистським

насиллям та зашореній декларативними гаслами про «братерські народи», вельми живучими були співчутливі настрої щодо самих росіян, котрі нерідко сприймалися «братнім народом». Живильним ґрунтом для цього було існування в українському суспільстві певних прошарків денаціоналізованих та зомбованих ординською партократією прихильників «руського міра».

У цьому випадку кризова ситуація стала своєрідним індуктором прояву успадкованих архетипових рис поведінки людей з їхнім прагненням до свободи та незалежності, своєрідним каталізатором благодійності, героїзму та патріотизму. Практично увесь цивілізований світ розквітнув синьо-жовтими барвами, і це засвідчило тональність внутрішнього настрою небайдужих до нашої біди громадян.

Політико-психологічні тренди міжособистісних взаємин

Соціально-психологічна взаємодія між членами суспільства концентрується переважно не тільки навколо модусів взаємодопомоги, але й байдужості та зради. **Невиконання проголошених намірів призводить до деформації індивідуальних та групових очікувань і сподівань**. Це в свою чергу створює в соціумі стан недовіри та несприйняття спроможності владних інституцій реалізовувати заангажовані моделі суспільних реформ. Саме на такому ілюзорному рівні уможливується постановня ментального образу ініціаторів тих чи інших стратегем як нетотожних самим собі, неспроможних трансформувати намір у результат. Звідси – постійна зміна симпатій та антипатій, що під час електорального вибору істотно впливає на

остаточні підсумки формування владних структур.

Відчуття емпатії до репрезентованого популістами образу майбутнього суттєво відображається і на поведінці самих суб'єктів сприйняття. Вони починають **переживати обіцяне як існуюче**, тим самим відсуваючи поза межі власного інтересу реальні проблеми та негаразди як тимчасову незручність та такий стан справ, що просто не вартий уваги. Тим самим відчувається шкода від діяльній переорієнтації громадян на режим очікування, а не творення. При цьому суспільний інтерес у досягненні соціальної та екзистенційної справедливості розмивається та нівелюється сутнісною неузгодженістю, суперечностями між інтересами різних структур та прошарків соціуму.

Тим часом загальнонаціональна координація та супряжність життєвих інтересів вимагає безумовного виконання **фундаментального постулату правової держави щодо рівності всіх суб'єктів перед законом: з одного боку, всіх громадян без жодного винятку, з другого – громадян та держави**. Тенденція не дотримуватись цього принципу призводить до зловживання особистими інтересами з боку посадовців, що породжує атмосферу безвідповідальності та безкарності. Як наслідок – поглиблення ліній розмежування в суспільстві, індукування психічних станів недовіри, розпачу, цинізму та нахабства.

Особливу загрозу для гомеостазу, стійкості українського суспільства, становлять зовнішні агресивні впливи, зокрема інформаційний тиск ворога у вигляді **інформаційно-психологічних спеціальних операцій (ІПСО)**. Головніми стратегемами при цьому постають

такі ідеологічні доктрини: 1) заперечення ідентичності та самодостатності України, тобто її деонтологізація; 2) екстраполяція причинення здійснюваного з суб'єкта впливу на об'єкт впливу, тобто з агресора на жертву. Наслідком опредметнення обох дискурсів є намагання утвердження в публічному просторі політичної доктрини про **відповідальність саме України за всі наслідки неспровокованого російського нападу**.

Для інституалізації цієї догми використовуються найрізноманітніші ІПСО, а також можливості політичного, економічного, фінансового та особистісного тиску на міжнародну спільноту і її лідерів чи знакових постатей. У соціально-психологічному вимірі подібна активність спрямована на насадження в свідомості та підсвідомості людей, і насамперед – в українців, **відчуття провини за суще**, вироблення в них синдрому особистої відповідальності за злочини проти людяності, вчинювані агресором.

Так, електоральна більшість, котра приводить до влади популістів, після їхнього невиразного, а то й провального, правління провину за це намагається перекласти на будь-які чинники, окрім власного вибору. Тут згадується і «зовнішнє управління», і невідале розташування зірок, і недоброчесні «попереднікі», тобто все те, що лакує небажану дійсність та виправдовує діючих повноважних осіб. Таким чином, влада робить свій виборчий контингент практично своїм спільником, а останній дедалі сильніше втягується у боротьбу за відстоювання неправди.

Стокгольмський та кримський синдроми

В умовах екзистенційної кризи та життєвих негараздів на психологічному

рівні емоційного буття особистості роблять спробу реалізувати ІПСО з формування у суб'єктів агресивного впливу комплексу, відомого під назвою «**стокгольмський синдром**». Це психологічний стан, який намагаються закодувати на рівні підсвідомості індивіда та в публічному просторі, за якого жертва насильства перекладає на себе провину за злочинні дії насильника. Наукове пояснення цього феномену започаткувала Анна Фройд, донька знаменитого психоаналітика Зигмунда Фрейда. В 1936 р. дослідниця обґрунтувала **концепцію психологічного захисту людини в стресових ситуаціях**. Головним підсумком пошуку був парадоксальний, на перший погляд, висновок про те, що жертва насильства для захисної реакції від подальших страждань починає ідентифікувати себе з агресором. Це може проявлятися в різноманітних формах, починаючи від зовнішньої мімікрії і завершуючи повним зламом психічного світу індивіда та трансформації його поведінки за ціннісною матрицею гвалтівника.

На розвиток ідей Анни Фройд криміналіст Нільс Бейрут, аналізуючи ситуацію із захопленням заручників у серпні 1973 р. в шведському аеропорту, і вводить поняття **стокгольмського синдрому** як категоріального означення явища переймання вини жертви на себе саму. Чинниками подібної трансформації переконань можуть виступати найрізноманітніші обставини, але найголовнішими з них є намагання повного або часткового руйнування особистісної ідентичності, самодостатності її внутрішнього світу. До них насамперед належать: тривале перебування в неволі та постійні знущання над ув'язненими; надія на пошук взаєморозуміння та взаємодії з

агресором; знецінення попередніх переконань під тиском обґрунтування та оманливих обіцянок; надія на звільнення шляхом вдаваної покороти та слухняності, котрі непомітно можуть перерости у щирі переконання; пробудження в несформованій особистості можливості реалізувати своє alter ego, друге «Я», як засобу самоутвердження у несправедному світі та ін. Зрештою, навіть не перебуваючи в неволі, але вимушено проживаючи на окупованих територіях, людина може наважитися на ті чи інші ціннісні поступки, маючи на меті власне фізичне виживання. Загалом, **головною екзистенційною спонукою зміни моделі поведінки є нестримне бажання вижити**, не бути подальшим об'єктом свавілля насильника.

Окрема категорія «переформатованих» – колабораціоністи. В політичній свідомості зазвичай їх іменують **п'ятою колоною**, на згадку про прихованих прибічників генерала Франко в республіканському Мадриді. В даному випадку йдеться про всіх осіб з відвертим чи прихованим несприйняттям українства. Саме подібна спільнота творила і творить п'яту колону в Україні і всляко сприяє реалізації насаджування агресивної матриці її впокорення ворогом. А на окупованих територіях ця «колона» приступає до активної співпраці з окупантом практично на всіх напрямках, стає структурними складниками «нової» влади, намагаючись нав'язати іншій частині населення ідеологеми «русского міра». І власна ж вигода насамперед – безконтрольне грабування національно-го добра України.

Але, окрім п'ятої, цілком вірогідною є ще існування й **шостої колони**. Цю категорію населення означив до вжитку

класик ідеології інтегрального націоналізму Дмитро Донцов. Зауваживши існування натуральних московських агентів як п'ятої колони, провідник зауважив, що шоста колона – це ота нейтральна нібито більшість – «ні Богові свічка, ні чортові огарок», – яка в усіх країнах нашого континенту творить таке середовище, серед якого якраз добре «виплекуються бацили більшовизму». Таким чином, шоста колона – це та аморфна, пасивна частина суспільства, з мовчазної згоди якої і може чинитися всіяке непотребство. Втім, наголошує Д. Донцов, почуття єдності в українців є набагато потужнішим, ніж пасивності, і воно має «активний характер, що зміцнює націю в її визвольних змаганнях» [9, с. 39].

Саме тому в умовах агресивного нападу ворога кожен українець постає перед вибором: з ким він, на чиему боці? І вельми прикметно та відродно, що практично абсолютна більшість ще донедавна пасивно-нейтральних громадян зробили і роблять свій вибір на користь власної Батьківщини, національних інтересів України. Так, обидві (п'ята і шоста) колони нікуди не поділись, але їхні лави значно порідшали, а подекуди – повністю зотліли (не в останню чергу завдяки українським борцям). Випадки колабораціонізму та співпраці з ворогом теж нікуди не зникли, але у відсотковому вимірі їх практично не можна порівнювати з масовими випадками зрадиництва та колаборації під час окупації рашистами АРК і ОРДЛО та творення там нової місцевої «адміністрації».

ІПСО агресора знаходить сприятливий ґрунт для вживлення своїх фейків саме серед представників шостої колони. При цьому головною метою ворога є увіпхати в мізки людей відчуття

стокгольмського синдрому, їхньої власної провини за суще, тобто здійснювані росією злочини проти людяності. Мовляв, якраз місцева людність і є причиною того, що відбувається, оскільки їх необхідно рятувати від «бандерівщини», «нацизму», «русофобії», «фашизму» та інших жахливих вад і збочень, і рятівником при цьому постає сам агресор-рашист. Очищення, мовляв, від усього «бруду» прийде лише з «руським міром» та його матрицею буття. А тому зрікайтесь усього попереднього набутку і ставайте м'яким матеріалом для кремлівського скульптора у його маячних прожектах переоблаштування світу за своїми лекалами. Саме подібним чином гвалтівник звинувачує свою жертву в тому, що вона напоказ демонструвала свої гарні ноги, злодій – що продавчиня, мовляв, нахабно тримала на полиці гроші чи товар, вбивця – що потерпілий начебто насміхався над ним тощо.

Стокгольмський синдром останнім часом набуває і виразного **політичного дискурсу**, який можна позначити як **кримський синдром**. На жаль, подібний алгоритм поведінки, причому і на міжнародній арені, відіграв свою трагічну роль у подіях першої половини 2014 р. на півдні і сході України та в їхньому подальшому продовженні. Те, що сталося в цей час із суверенітетом та територіальною цілісністю України, з цілковитими підставами можна виділити в окремих кримський синдром як **інерційну політику акторів міжнародних відносин щодо загарбницьких намірів одного з суб'єктів щодо іншого суб'єкта (суб'єктів)**.

Починаючи з 20 лютого 2014 р., рф вдалася до здійснення, причому цинічно, нахабно і неприховано, кроків з

анексії АРК – українського Криму. Але політичний бомонд всередині України, а особливо – назовні, невпинно твердив, що не слід провокувати росію, що страхи перебільшені, що все владається, і т. д. і т. п. Ці мантри продовжували лунаати і після наступних потуг агресора, а саме – намагання повністю переформатувати Донбас за російськими лекалами. І лише **рішуча воля громадянського суспільства** України і спричинені нею нові президентські і місцеві вибори у травні 2014 р. **кардинально змінили позицію центральної української влади із споглядальної до активно-дієвої**.

Зрештою, ворога вдалося зупинити, але ціною величезних втрат – і людських, і матеріальних, і територіальних. Та в цей час Захід, причому практично одноставно, анітрохи не відщурився від РФ, надаючи їй найсприятливіші економічні, торговельні, культурні та політичні преференції у її намірах продовжувати свої експансіоністські плани й надалі. Психологічний злам у психології і частково в політиці західних країн відбувся лише після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 р. Але і ця зміна політичного поведінкового реагування відбулася не зразу: світові необхідно було переконатися, що Україна не скорилася, що нація дає рішучу відсіч агресору і що наступною метою агресора буде вже сама Європа.

Кримський синдром, таким чином, проявляється в бажанні уникнути з'ясування істинних причин протистояння і водночас зробити обидві сторони конфлікту однаковою мірою відповідальними (чи безвідповідальними) за вчинене. Повоєнна Європа, особливо призвідці Другої світової війни – німці, філософію власної провини та

відповідальності за вчинені злочини підняли до рангу морального обов'язку перед постраждалими. До останніх, з певних причин, віднесли і росію. Подальші економічні успіхи, високий рівень розвитку, показне ядерне роззброєння ввели Захід у стан своерідної летаргійної сплячки, і при цьому саме росія отримала своерідні індульгенції на будь-які протиправні дії.

Ця тоталітарна держава згодом отримала своерідне «прощення» за своє військове втручання у внутрішні справи Афганістану (1979–1988), Азербайджану (1990), Грузії (1991), Молдови, Грузії, Таджикистану, Південної Осетії та Інгусетії (1992), Чечні (1994 й далі), Дагестану (1994), Грузії (2008), України (2014), Сирії (2015) і т. д. Західне самобичування, спочивання на лаврах, втрата ініціативності, турбота про об'єднане благо для європейської спільноти тощо робило зручною позицію перекладання провини з ініціатора агресії на його жертву. І лише лютневі події 2022 р. змусили думаючи Європу скинути з себе своерідну ліберальну дрімоту, оскільки виразно постала загроза і для власного достатку та спокою.

Психологічна боротьба

Попередня багатовікова історія взаємин московії з Україною визначалась доктриною її підкорення та привласнення всіх ресурсів, а також трансформації впокореної людності за своїм «образом і подобиєм». Практикувалось три основні моделі реалізації цього принципу: 1) фізичне знищення непокірних, 2) ментальна трансформація в «малоросів» і 3) кооптація до «великоросів». У першому випадку – **геноциду етносу** – йдеться про загарбницькі війни, терор і насильство

над інакодумцями в «мирний» час, різноманітні форми його елімінації (голодомори, етноцид, злочини проти людяності та ін.). **Переформатування в малоросів** здійснювалось на ідеологічній доктрині проголошення меншовартості та вторинності цього «племені», якому, з ласки московського помазаника божого, дозволено жити і працювати йому на благо. При цьому збереження деякого зовнішнього етнічного антуражу подавалось як «батьківська» турбота про вірнопідданих та хвальба перед іноземцями на кшталт танців прирученого ведмеда у циган. У третьому випадку – «**вивищення**» до **великоросів** – йдеться про повну зміну ідентичності особи, чого удостоювались представники українського народу за цінні заслуги та безумовну відданість імперії. Зрозуміло, що аксіоматичною складовою останнього була повна і категорична відмова від своєї етнічної ідентичності. Подібна трансформація ідентичності в останніх двох випадках робила її носіїв зазвичай особливо заклятими ворогами українства. Ментальна та екзистенційна зрада заповітів діда-прадіда виливалась у внутрішнє бажання зітерти цю минувшину з лиця землі взагалі. А набутий характер «расеяніна», з його розбоєм, дурістю, брехнею та розумовою зашореністю, не чинив при цьому ніяких моральних перепон у вчинюваних злодіяннях.

«Щоб не плакати, я сміялась» – ці слова велика Леся Українка адресувала не лише самій собі, стражденній від важкої хвороби і сімейних негараздів, але й усій українській нації, яку віками пожирала московська саркома. І теперішню велику навалу з московщини наш народ зустрів не лише успішним збройним спротивом, але й своєю

ментальною зброєю – словом і образом. Слова линули переважно двома смисловими річищами: в першому з них звучала переконаність у власній правоті та справедливості нашої борні з ворогом, у другому – віршовано-пісенному та оповідному – уславлювався національний дух та цінності українського буття як невмируще начало, за яке і бореться вся спільнота.

До означеного слід додати і віковічну рису українців, а саме: **глузування з недолугого ворога**. Нові приказки та прислів'я з'явилися з першого ж дня нападу на Україну з чіткою вказівкою на те, куди саме має мандрувати їхній вождь та флагман рашистського флоту. У подальшому, завдяки можливостям інформаційного простору, звичними стали меми – карикатурні супроводи діянь рашистів, котрими висміювали їхню недолугість і водночас наголошували на антилюдській, злочинній суті їхніх діянь.

Свобода

Для українців фундаментальним архетипом буття є свобода. Видатний мислитель Мирослав Попович завжди наголошував на пріоритеті стану свободи для всіх українців, і що боротьба за неї є підмурівком їх єднання. В кризових ситуаціях настають переважання альтруїстичної мотивації і готовність пожертвувати собою в Україні людей, на яких можна покладатися. Саме на такому ґрунті і виникає українська формула братства: «Це прагнення до найвищої міри співчуття і співпереживання, емпатії, яке об'єднувало найрізноманітніші групування» [16, с. 263]. Міра виявлення емпатії суттєво визначається здатністю реципієнта до ідентифікації доступної інформації. Остання постає збудником,

детермінантом особистісної реакції емпата на отримані смисли. Їхнє ж тлумачення і особливо **наступні вчинки донора фактично є проєкцією його внутрішнього світу, його ціннісного універсуму на отриманий подразник як загрози власній свободі.**

Саме кризь категоріальний лад цього модусу свободи і висвітлюється сам зміст відповідної емпатії. Як зазначає К. Грузинова, існує чіткий взаємозв'язок між рівнем благополуччя особистості і його структурних елементів із цінностями свободи і життєвої мудрості: «Визначено, що ціннісна орієнтація свободи позитивно корелює із загальним рівнем психологічного благополуччя і сприяє переживанню щастя за рахунок реалізації своєї автономії, здатності будувати актуальні і значущі цілі в житті, відчуття особистісного зростання. Домінування цінності життєвої мудрості пов'язане із рівнем психологічного благополуччя і його змістовими компонентами негативним чином» [7, с. 26]. Несвобода і гніт, фізичне і духовне насильство над особистістю, геноцид усїєї нації – знакові стратегії поведінки російського окупанта на українській землі. Подібна екзистенційна доктрина кардинально впливає на стан і психологічного благополуччя громадян, причому як на окупованих територіях, так і на вільній Україні. Мешканці останньої як життєвим кредо керуються ціннісною парадигмою «чужої біди не буває». А тому українці зазвичай не відмежовуються від страждань та біди безпосередніх жертв агресії, а відчувають їхній біль як власне горе, як порушення свого світу буття.

Кардинальне значення у формуванні емпатії як риси національного характеру відіграють **архетипові ознаки його**

буття. Осілий спосіб життя формує прив'язаність до рідної землі, оселі та родини. Чуття любові, відданості, працьовитості, винахідливості, дбайливості, охайності, гостинності, радості та щастя від зробленого – знакові риси з даного семантичного гнізда. Потреба захисту власного життєвого простору з його духовними та матеріальними цінностями викликала самоорганізацію, об'єднання, і насамперед – для оборони як свого особистого, так і спільного дому – України. Героїзм, патріотизм, відданість, мужність, аскетизм, колективна воля – найголовніші з ментальних рис такої базової особистості. Водночас природні та життєдіяльнісні умови буття українців схиляють їх до саморефлексії, роздумів про сенс життя, до пошуку моральних засад існування, призначення людини та її долі, знаходячи істину в людському серці [14].

В кризових обставинах з особливою ясністю виявляється сутність самої людини: бути особистістю чи просто індивідом. Йдеться про **практичну емпатію в дії.** Так, наприклад, Головнокомандувач ЗСУ Валерій Залужний у січні 2023 р. отримав мільйон доларів у спадок від американця українського походження Григорія Степанця та передав ці кошти на потреби національного спротиву. Прикметно, що цей вчинок був здійснений як суто моральне дійство, тобто без публічного оголошення та обговорення в мас-медіа. Широка громадськість дізналась про цю подію десь через півмісяця, зокрема і від керівника київського бюро The New York Times Ендрю Крамера. Практично в цей самий час на американському континенті громадянка Кейті Озтурк закликала до підтримки української борні за свободу

вільних людей Америки: рідних, друзів, сусідів, всіх небайдужих до нашої долі. На фронт надійшли шоломи, тепловізори, автівки, навушники, аптечки, павербанки, білизна і багато інших потрібних речей. А ось типовий приклад, цього разу громади традиційного українського міста. В Університеті Григорія Сковороди в Переяславі з найперших днів нападу було організовано добровольче формування територіальної громади, частина студентів рушила на фронт, сформувався волонтерський корпус, численні творчі колективи університету свої зусилля спрямували на популяризацію національної свідомості та підвищення рівня патріотизму серед населення. Добročинство і добродія стали нормою поведінки мільйонів і мільйонів як в Україні, так і далеко поза її межами, створюючи синергетичну єдність всіх небайдужих і щирих людей у їхньому бажанні допомогти здолати ворога. І ще один нестримний порух душі – переживання за добросусідську Туреччину. 6 лютого 2023 року на її південній частині сталася серія потужних землетрусів, людські втрати виявилися величезними. І Меджліс кримськотатарського народу оголосив всеукраїнську акцію «Добрий сусід – найближча родина» тривалістю з 13 лютого по 13 березня 2023 р. Як наголосив голова Меджлісу Рефат Чубаров, у цьому гаслі – людинолюбна суть обох народів, і українців, і кримських татар. А тому бажання надати гуманітарну допомогу постраждалим від стихійного лиха є природним прагненням наших народів.

Емпатія та афіліація

На соціально-політичному рівні емпатія як внутрішній стан душі переважної більшості громадян здатна

породжувати (і породжує) феномен **афіліації** (англ. affiliation – з'єднання, зв'язок). Сутність афіліації полягає в існуванні внутрішньої потреби до гуртування, єднання, особливо в умовах біфуркаційних змін та кризових явищ у суспільстві. В цьому випадку є потреба в психофізичній підтримці один одного, бажанні створювати та перебувати в емоційно сприятливих, суб'єктивно важливих стосунках з іншими людьми. Своєрідною моделлю афіліації є родинні стосунки, особливо в подоланні певних негараздів з окремими членами сім'ї (наркоманія, пияцтво, крадіяство тощо). В інформаційному просторі існують технічні можливості для створення спільнот-об'єднань будь-якого напрямку, масштабу та вподобань, чим користуються організатори-блогери для просування власних наративів (цільових ідей та програм).

В українському суспільстві афіліація визначилася як позитивний суспільний тренд, причому не тільки як поведінкової реакції на емоційному рівні, але і як діяльній реакції на розв'язання нагальних потреб для загальнонаціонального спротиву російському агресору. Прикладом подібної поведінки є звичаєве порівняння української громади із бджолиним роєм. У народі бджолу віддавна називали «Божою комахою», котра невпинно працює на користь своєї спільноти, творячи добро і собі, і людям. Але у разі загрози для свого дому, його господині-матки бджола рішуче кидається в їхню оборону, жертвуючи навіть власним життям. Подібним чином і український люд творив лад на своїй рідній землі, не бажаючи нічийого іншого добра, а у випадку загрози ззовні – мужньо і дружно підіймався на її захист.

Повномасштабне вторгнення ворога 24 лютого 2022 р. на територію України істотно вплинуло на емпатію українців щодо росіян. Зміна векторів емпатії істотно залежить від реального буття реципієнтів та їхньої ціннісної переоцінки артефактів минувшини. Яскраве цьому підтвердження – результати опитування Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва з 13 по 21 грудня 2022 р. [15]. Виявилось, що понад половина українців ствердили, що **напад росії на Україну став для них стимулом переосмислити радянське минуле**. Зокрема, 52,8% опитаних визнали, що їхнє ставлення до СРСР змінилося, але при цьому майже для 35% – ні. В останньому випадку слід мати на увазі, що і до цього дослідження враження останньої групи до цієї «імперії зла» було адекватним, тобто ставлення саме як до тоталітарної системи. Таким чином, практично абсолютна більшість українців із системи ціннісних вподобань вилучила примарний ідеал «комуністичного раю» за часів радянщини. Головною причиною цих змін стала практична політика спадкоємиці «імперії зла» проти теперішньої України, сутністю якої є злочини геноциду української нації.

Самопожертва нації в часи війни виконує також своєрідну терапевтичну функцію щодо тієї частини суспільства, котра пробує поліпшувати своє життя неправедним, незаконним шляхом. У людей, які віддають нерідко останню крихту, **різко зростає нетерпимість** до крадіїв, хабарників, ледарів та інших симулянтів-ухилиянтів-злoding-хабарників-корупціонерів-колаборантів (з показною номінацією лояльності на кшталт «батальйон Монако»), котрі власні інтереси реалізують за рахунок

грабунку об'єднаного в боротьбі з ворогом суспільства. Такий паразитизм у власній країні сприймається як праця на користь рашистів, донат у їхню, а не в нашу перемогу.

Синергія національного спротиву

Досить показовими є підсумки згаданого соціологічного опитування кінця 2022 р. і щодо оцінки природи і міри почуттів в українському суспільстві [15, табл. 4]. Саме за цими показниками є можливість оцінювати **емпіричні підстави емпатії та афіліації** в країні. Показово, що серед **смісложиттєвих почуттів**, котрі притаманні українцям, на перших позиціях знаходяться надія, оптимізм, упевненість, але й водночас розгубленість та тривога. Зрозуміло, що дві останні категорії зумовлені існуванням безпосередньої загрози від російської агресії як самій Україні, так і кожному з її громадян. Але при цьому переважання почуттів, стверджуючих життя, свідчить саме про незламність національного характеру українців, їхню безумовну віру у правоту своєї справи та сподівання на перемогу над ворогом.

Такий висновок підтверджується і тим, що тривожні почуття (байдужість, безвихідь та песимізм) притаманні, відповідно до кожної із позицій, лише декільком відсоткам населення. Деякі більшими величинами характеризуються такі емоції, як розгубленість і страх. І це цілком зрозуміло з огляду на нелюдську поведінку загарбників з тотальними звірствами та насильством над людьми. Адже саме на страх та паніку розраховували агресори, смакуючи свій «бліцкриг» на Київ. Та цього не сталось: спротив усієї нації виявив консолідовану

перевагу українського суспільства над ордою вбивць, терористів та мародерів.

Особливо прикметним при цьому є порівняльний аналіз відповідних показників у реальному часі. Соціологи порівняли аналогічні показники за червень та грудень 2022 р. [15]. Виявилось, що почуття байдужості та песимізму дещо зменшилися (відповідно – 2,5 до 1,3 та 5,2 до 4,5%), натомість зросли почуття надії (53,9 до 55,7%) та оптимізму (від 36,3 до 37,9%). Загалом істотних зрушень у той чи інший бік за всіма базовими показниками психоемоційного стану громадян України за цей час виявлено не було. А це в свою чергу засвідчує **психологічну стійкість суспільства** та віру і впевненість у свою перемогу.

Вчування в смисли національного буття і переживання їх як життєвої необхідності є **антропологічною підставою збереження української ідентичності** в її різноманітних засадничих вимірах. Вітаючи українців із Днем Соборності 22 січня 2023 р., Президент України Володимир Зеленський наголосив: «Сьогодні ми відзначаємо День Соборності України. Ця історична подія передала наступним поколінням українців дві мудрості. Якщо не припиняти боротьбу, рано чи пізно єдину і незалежну державу буде відновлено. Якщо не досягти справжньої єдності, незалежність буде втрачено. Ми завжди знали про першу мудрість. А 24 лютого довели, що засвоїли другу. Це стало новим відродженням нашої соборності України. І це не лише об'єднання двох берегів. Це єдність мільйонів людей. Це єдність усіх наших земель. Усіх наших регіонів. Де всі – один за одного. Кожен регіон захищає кожний регіон.

У кожного з нас більше немає чужих міст, сіл, вулиць. Кожне місто – рідне.

Кожне село – рідне» [11]. У цьому закликові означено не просто співвіднесення громадян з усією державою як політичних суб'єктів, але і як нової української політичної нації як певної системної цілісності.

Модерна українська держава і розвинене громадянське суспільство налагоджують взаємодію, турботу і взаємодопомогу на всіх рівнях діяльності, від самого фронту до місць, де розташувалися тимчасово переміщені українці. Орієнтація всіх цих суб'єктів дії на засади морального імперативу, співпереживання закладає **творення синергетичного ефекту нової якості: об'єднаної цілісності вільних людей у боротьбі за свою свободу**, як індивідуальну, так і громадівську та державну. В такому випадку цілковито справджується твердження С. Кримського про те, що «в ситуаціях, коли людина стикається з нелюдською силою жорстокості та свавілля (як в умовах фашистської катівні), вона може виступати перед катами представником людяності як такої» [12, с. 233]. Рашизм прагне перетворити Україну на свою катівню, і трагізм сплюндрованих Бучі, Ірпеня, Ізюма, Маріуполя, Херсона та багатьох інших міст і сіл є яскравим тому підтвердженням. І саме в цих умовах викристалізовується вся незмірна глибочінь людської душі українців з їхнім прагненням до взаємопідтримки і єдності.

Суспільні трансформації в умовах спротиву загарбнику виявили **додаткові резерви та потенції** зміцнення української державності та національної єдності. Зовнішні чинники виявилися насамперед в активній підтримці нашої боротьби всім цивілізованим світом. Внутрішні потенції розкрилися

в поведінці самих громадян України, котрі в переважній більшості мужньо і свідомо почали давати відсіч ворогу. Основою такої поведінки окреслилися національний характер українців, їхня вроджена здатність до співпереживання, взаємодопомоги та доброчинності. Відповідні моральні імперативи стали живильним джерелом для зміцнення самої української політичної нації.

Зазвичай **політичну націю** формують державотворчий етнос, у даному разі український, а також представники всіх національних меншин України. Спільним об'єднуючим началом в даному випадку виступає громадянство України – держави, яку вони (громадяни) творять для себе, для захисту прав і свобод кожного, відстоювання національних інтересів країни загалом. При цьому надзвичайно важливим для формування політичної нації є поєднання двох взаємопов'язаних чинників: наявності демократичних перетворень у суспільстві, з одного боку, і безперечне визнання як громадянами, так і державою неухильності дотримання конституційних принципів розбудови суспільства (державний суверенітет, територіальна цілісність, гарантування основних прав людини і громадянина тощо) – з другого [13].

У важких випробуваннях і боротьбі за свободу та незалежність, за власну європейську перспективу Україна долає артефакти минувшини, отримані під час свого колоніального буття, і витворює нову демократичну цілісність з чітко визначеною стратегією євроатлантичного розвитку. Перемога українців над рашистами, таким чином, має бути не лише їхнім власним моральним і політичним здобутком, але й утвердженням

принципів справедливості та розуму в усьому світовому просторі.

Агресивні виклики та загрози Україні з боку загарбника, руйнування усталеного світоустрою вимагають вироблення нових норм поведінки, причому як на суспільному, так і на політичному рівнях. Очевидно, настав час відродити античну ідею про **єдність етики і політики**, тобто утверджувати «філософію людяності». Мораль породжує і формує креативні рушії вдосконалення людини, її добродесності та справедливості, а державні інституції усталюють і регламентують відповідні принципи як загальноприйнятні та обов'язкові норми поведінки. В цьому контексті сучасний стан розвитку української політичної нації демонструє ефективність взаємних кроків з боку і громадянського суспільства, і управлінських структур назустріч один одному. В такому випадку омріяна перемога над ворогом і буде досягненням Аристотелевої **евдемонії** (щастя) як закономірного наслідку синергетичної взаємодії всіх структур та спільнот українського соціуму на засадах доброчинності і закону.

Висновки. Вчування в смисли національного буття є аксіоматичною підставою збереження української ідентичності в її різноманітних засадничих вимірах. В умовах повномасштабної війни росії проти України особливого значення набувають альтернативні психологічні типи поведінки російського агресора та українського оборонця. Перший з них визначається домінуванням у поведінці установок на привласнення чогось/когось, руйнування, нищення його ідентичності, другий – орієнтований на творення, взаємодію, утвердження людської гідності і свободи.

Психологічному типу загарбника не притаманне почуття емпатії, в нього повністю відсутнє співпереживання за долю жертви. Натомість його характеризують почуття **ненависті, антипатії, зверхності та майорату** (права на володіння), супутніми стимулами при цьому постають модуси **заздрощів та жадібності**. Заздрість – стражденна жага московита через те, що інша людина має щось і насолоджується чимось жаданим. У нього не зникає нестримне бажання заволодіти цим об'єктом, а в разі неможливості це зробити – зіпсувати або споганити його. Неодмінним доповненням у загарбника до цієї сукупності негативних почуттів є: у самій їхній спільності – **покора і страх** перед карою з боку володаря, щодо «інших» – можливість **наживи і безкарності** за будь-які злочини проти них. Приниження і знищення «чужих» формує в них відчуття власної вищості, належності до богообраного народу, який має право розпоряджатися долею і життям інших людей.

Обґрунтуванню в інформаційному просторі російської матриці буття сприяють ПІСО, метою яких є формування в свідомості людей почувань на кшталт стокгольмського та кримського синдромів. **Стокгольмський синдром** – психологічний стан, закодований на рівні підсвідомості, коли жертва насильства перекладає на себе провину за злочинні дії насильника. При цьому відбувається ототожнення потерпілого із злочинцем, принаймні політтехнологи маніпулятивними засобами намагаються відвернути справедливе покарання для останнього. Події першої половини 2014 р. викликали до життя політико-психологічний тренд, який можна поіменувати як **кримський синдром**. Для

нього характерна інерційна політика акторів міжнародних відносин щодо загарбницьких намірів одного з них щодо іншого (інших). У такому випадку провідні політичні актори фактично закривають очі на неправомірні дії одного із суб'єктів міжнародних відносин стосовно іншого. Цей синдром проявляється в бажанні уникнути з'ясування істинних причин протистояння і водночас зробити обидві сторони конфлікту однаковою мірою відповідальними за вчинені злочини.

Успішний національний спротив українців загарбнику істотним чином зумовлений їхнім **національним характером**, зокрема значенням архетипів свободи, співпереживання (емпатії) та гуртування (афіліації). **Свобода** – це природний стан для всіх українців, а боротьба за неї є підмурівком єднання усієї нації. Альтруїстичні мотивації особливо кристалізуються в кризових ситуаціях, в яких жорсткий детермінізм на виживання постає шаленим спільним спротивом ворогу.

Емпатія – здатність уявити себе на місці іншої людини та співпереживати за суще разом з нею як за свої власні справи. Суб'єкт вчування в буття іншого здійснює активний пошук причин та обставин того, що відбулося чи відбувається, і намагається знайти оптимальне розв'язання виниклої проблеми. Сутність **афіліації** полягає в існуванні внутрішньої потреби до гуртування, єднання, особливо в умовах біфуркаційних змін та кризових явищ. У цьому випадку є потреба в психофізичній підтримці один одного, бажанні у створенні та перебуванні в емоційно сприятливих, суб'єктивно важливих стосунках з іншими людьми.

Доброчинство і добродія стали нормою поведінки мільйонів і мільйонів як в Україні, так і далеко за її межами, створюючи синергетичну єдність усіх небайдужих і щирих людей у їхньому бажанні допомогти здолати ворога. Саме етика при цьому постає вчуванням у буття, котра дає можливість людині досягти **щастя** (евдемонії), причому здійснити це можна лише добродійним шляхом. У соціальному бутті, особливо в кризових його проявах, емпатія стає мірилом людськості та людяності громадян, критерієм їх здатності переживати чуже горе як власне, діяти при цьому на його подолання з максимальною віддачею та самопожертвою.

Нині є нагальною потреба відродити античну парадигму про **єдність етики і політики**, тобто утверджувати «філософію людяності». Мораль породжує і формує креативні рушії вдосконалення людини, її добродійності та справедливості, а державні інституції усталюють і регламентують відповідні принципи як загальноприйнятні та обов'язкові норми поведінки. В цьому контексті сучасний стан розвитку **української політичної нації** демонструє ефективність взаємних зустрічних кроків з боку і громадянського суспільства, і управлінських структур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістотель. Нікомахова етика / переклав з давньогрецької Віктор Ставнюк. Київ: Акваілон-Плюс, 2002. 480 с.
2. Бичко І. В. Філософія свободи. *Філософсько-антропологічні читання*'98. Київ: Стило, 1999. С. 65–76.
3. Білінський В. Б. Москва Ординська (XIII–XVI століття): Історичне дослідження. Київ: Вид. імені Олени Теліги, 2011. 304 с.
4. Вавринів О. С. Становлення поняття емпатії в психології. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. Т. 1. № 2. С. 28–31.
5. Володимир Мономах. Поучення. *Літопис Руський* / пер. Л. Махновця; за ред. О. В. Мишанича. Київ: Дніпро, 1989. С. 454–464.
6. Габермас Ю. Мораль і моральність. Чи стосуються гегелівські заперечення Канта також і дискурсивної етики. А. М. Єрмоленко. *Комунікативна практична філософія*. Підручник. Київ: Лібра, 1999. С. 325–345.
7. Грузинова К. Цінність свободи як світоглядний чинник психологічного благополуччя. *Вісник Київського національного університету. Серія Психологія*. 2021. Т. 1. № 13. С. 21–27.
8. Гуцало Є. П. Ментальність орди: стаття. Київ: Києво-Могилянська академія, 2007. 205 с.
9. Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї. Київ: Товариство «Знання» України, 1991. 48 с.
10. Журавльова Л. П. Психологія емпатії: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 328 с.
11. Зеленський привітав українців із Днем соборності. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/society/u-kozhnogo-z-nas-bilshe-nemaje-chuzhih-mist-sil-vulits-kozhne-mistoridne-zelenskij-privitav-ukrajintiv-iz-dnem-sobornosti> (дата звернення: 22.01.2023).
12. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. Київ: ПАПАПАН, 2003. 240 с.
13. Крисаченко В. С. Українська політична нація: витоки, історичні форми самоорганізації, сучасний стан. *Фундатор модерного українознавства-українолюбства*. Збірник на пошану Петра Кононенка з нагоди його 90-річчя / автор-упоряд., відп. ред. Ю. Фігурний; орг. секр., упоряд. 1, 4, 5 розд. О. Сцібан. Київ, 2021. С. 114–124.
14. Крисаченко В. С. Національний характер України: генеза, сутність, випробування, державна суб'єктність. *Українознавство*. 2022. № 3 (84). С. 27–50.

15. Підсумки-2022: Під синьо-жовтим прапором свободи! URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pidsumky2022-pid-synozhovtym-praporom-svobody-gruden-2022r> (дата звернення: 29 грудня 2022 р.).

16. Попович М. В. Рациональність і міри людського буття. Київ: Сфера, 1997. 290 с.

17. Сковорода Григорій. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. Київ: Наукова думка, 1983. 542 с.

REFERENCES

1. ARISTOTLE (2002). *Nicomachean Ethics*. Translated from Ancient Greek by Viktor Stavniuk. Kyiv: Aquilon-Plus, 480 p. [in Ukr.]

2. BYCHKO, I. (1999). The Philosophy of Freedom. *Filosofsko antropologichni chytannia*'98 (Philosophical and Anthropological Readings'98). Kyiv: Stylos, pp. 65-76. [in Ukr.]

3. BILYNSKYI, V. (2011). *Moscow Horde (XIII-XVI Centuries): Historical Study*. Kyiv: Olena Teliha Publishing House, 304 p. [in Ukr.]

4. VAVRYNIV, O. (2019). Formation of the Concept of Empathy in Psychology. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii* (Theory and Practice of Modern Psychology), Vol. 1. № 2, pp. 28-31. [in Ukr.]

5. MONOMAKH, V. (1989). Instruction. *Lytopyrs Ruskyi* (Ruthenian Chronicle). Kyiv: Dnipro, pp. 454-464. [in Ukr.]

6. HABERMAS, Ju. (1999). Moral Ethics and Morality. Does Hegel's Critics of Kant Apply to Discourse Ethics? In: YERMOLENKO, A. *Communicative Practical Philosophy*. A Textbook. Kyiv: Libra, pp. 325-345. [in Ukr.]

7. HRUZYNOVA, K. (2021). The Value of Freedom as a Worldview Factor of Psychological Well-Being. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriiia Psykholohia* (Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Psychology Series), Vol. 1, № 13, pp. 21-27. [in Ukr.]

8. HUTSALO, Ye. (2007). *Horde Mentality:*

Articles. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy, 205 p. [in Ukr.]

9. DONTSOV, D. (1991). *History of the Development of the Ukrainian State Idea*. Kyiv: "Knowledge" Society of Ukraine, 48 p. [in Ukr.]

10. ZHURAVLOVA, L. (2007). *Psychology of Empathy: A Monograph*. Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University Publishing House, 328 p. [in Ukr.]

11. *Zelenskyi Congratulated the Ukrainians on the Day of Unity*. [online] Available at: [1646612.htmlhttps://gordonua.com/ukr/news/society/u-kozhnogo-z-nas-bilshe-nemajechuzhjih-mist-sil-vulits-kozhne-misto-ridnezelenskij-privitav-ukrajintsiv-iz-dnem-sobornosti](https://gordonua.com/ukr/news/society/u-kozhnogo-z-nas-bilshe-nemajechuzhjih-mist-sil-vulits-kozhne-misto-ridnezelenskij-privitav-ukrajintsiv-iz-dnem-sobornosti) [Accessed 22 January 2023]. [in Ukr.]

12. KRYMSKYI, S. (2003). *Requests for Philosophical Meanings*. Kyiv: PARAPAN, 240 p. [in Ukr.]

13. KRYSACHENKO, V. (2021). Ukrainian Political Nation: Origins, Historical Forms of Self-Organization, Current State. *Fundator modernoho ukraїnoznavstva-ukraїnoliubstva. Zbirnyk na poshanu Petra Kononenka z nahody yoho 90-richchia* (The Founder of Modern Ukrainian Studies and Ukraine Loving. Collection in Honor of Petro Kononenko on the Occasion of his 90th Birthday). Kyiv, pp. 114-124. [in Ukr.]

14. KRYSACHENKO, V. (2022). The National Character of Ukraine: Genesis, Essence, Testing, State Subjectivity. *Ukrajnoznavstvo* (Ukrainian Studies), № 3 (84), pp. 27-50. [in Ukr.]

15. *Results-2022: Under the Blue-Yellow Flag of Freedom!* [online] Available at: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pidsumky2022-pid-synozhovtym-praporom-svobody-gruden-2022r> [Accessed 29 December 2022]. [in Ukr.]

16. POPOVYCH, M. (1997). *Rationality and Dimensions of Human Existence*. Kyiv: Sphere Publishing House, 290 p. [in Ukr.]

17. SKOVORODA, H. (1983). *Lyrics. Songs. Fables. Dialogues. Treatises. Parables. Prose Translations. Letters*. Kyiv: Naukova dumka, 542 p. [in Ukr.]